

SOG‘LIQNI SAQLASH XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBASI VA ULARNI O‘ZBEKISTON SHAROITIGA TATBIQ ETISH YO‘NALISHLARI

Usmonova Vasila Botirovna

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot va turizm kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada xizmat ko‘rsatish sohasida, xususan sog‘liqni saqlash yo‘nalishida raqamlashtirishni rivojlantirishning xorijiy tajribasi va uni O‘zbekiston sharoitiga tatbiq etish yo‘nalishlari tadqiq etilgan. Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida xizmat ko‘rsatish sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 65–80 foizni tashkil etishi, raqamli iqtisodiyotning yiliga o‘rtacha 20 foiz o‘sish sur‘atiga ega ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Tadqiqotda xizmatlarning Xalqaro Valyuta Fondi tasnifi hamda ularning tashkiliy strukturasi tahlil qilingan, shuningdek sog‘liqni saqlash xizmatlarini raqamlashtirish borasida Fransiya, Avstriya va Litva davlatlarining amaliy tajribasi qiyosiy o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari xorijiy mamlakatlarning yagona elektron tibbiy ma‘lumotlar platformasini yaratish, tibbiy xizmatlarni masofadan nazorat qilish va raqamli monitoring mexanizmlarini joriy etish borasidagi tajribasi O‘zbekistonda “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida qo‘llanilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Olingan xulosalar asosida mamlakatimizda xizmat ko‘rsatish, xususan sog‘liqni saqlash sohasida raqamli transformatsiyani jadallashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xizmat ko‘rsatish sohasi, raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, sog‘liqni saqlash xizmatlari, xorijiy tajriba, raqamli transformatsiya, elektron sog‘liqni saqlash, Raqamli O‘zbekiston — 2030.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ЦИФРОВИЗАЦИИ УСЛУГ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

Усмонова Васи́ла Ботировна

Джизакский филиал Национального университета Узбекистана
Старший преподаватель кафедры «Экономика и туризм»

Аннотация. В данной статье исследованы зарубежный опыт развития цифровизации в сфере услуг, в частности в здравоохранении, и направления его применения в условиях Узбекистана. Показано, что в экономике развитых стран доля сферы услуг в валовом внутреннем продукте составляет 65–80%, а среднегодовые темпы роста цифровой экономики достигают 20%. В исследовании проанализированы классификация услуг Международного валютного фонда и их организационная структура, а также сопоставлен практический опыт Франции, Австрии и Литвы в области цифровизации услуг здравоохранения. Результаты исследования показывают, что опыт зарубежных стран по созданию единой электронной платформы медицинских данных, дистанционному контролю медицинских услуг и внедрению механизмов цифрового мониторинга может применяться в Узбекистане в рамках стратегии «Цифровой Узбекистан — 2030». На основе полученных выводов разработаны

практические предложения по ускорению цифровой трансформации сферы услуг, в частности здравоохранения, в нашей стране.

Ключевые слова: сфера услуг, цифровизация, цифровая экономика, услуги здравоохранения, зарубежный опыт, цифровая трансформация, электронное здравоохранение, «Цифровой Узбекистан — 2030».

FOREIGN EXPERIENCE IN DIGITALIZING HEALTHCARE SERVICES AND DIRECTIONS FOR ITS APPLICATION IN THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Usmonova Vasila Botirovna

Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan
Senior Lecturer, Department of Economics and Tourism

Abstract. This article examines the foreign experience of developing digitalization in the services sector, particularly in healthcare, and the directions for its application in the conditions of Uzbekistan. It is shown that in the economies of developed countries, the share of the services sector in gross domestic product amounts to 65–80%, with the digital economy demonstrating an average annual growth rate of 20%. The study analyzes the International Monetary Fund's classification of services and their organizational structure, and comparatively examines the practical experience of France, Austria, and Lithuania in digitalizing healthcare services. The findings show that the experience of foreign countries in creating a unified electronic medical data platform, remote monitoring of medical services, and implementing digital monitoring mechanisms can be applied in Uzbekistan within the framework of the “Digital Uzbekistan — 2030” strategy. Based on the conclusions obtained, practical proposals are developed for accelerating the digital transformation of the services sector, particularly healthcare, in our country.

Keywords: services sector, digitalization, digital economy, healthcare services, foreign experience, digital transformation, electronic healthcare, Digital Uzbekistan — 2030.

KIRISH

Jahonning rivojlangan mamlakatlari iqtisodiyotida raqamlashtirilgan innovatsion-texnologik taraqqiyot sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining sifat jihatidan rivojlanishi iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri bo'lmoqda. Iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot tarkibida xizmat ko'rsatish sohasining ulushi 65–80 foizni, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmining 40 foizga yaqin qismini xizmat ko'rsatish sohasi tashkil etmoqda [1].

Bugungi kunda global miqyosda xizmatlar sohasini raqamlashtirish bo'yicha yetakchilik uchun keskin raqobat vujudga kelmoqda, zero bu sohani e'tiborsiz qoldirish iqtisodiy taraqqiyotdan ortda qolish va texnologik yutuqlarni o'zlashtira olmaslikka olib kelishi mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, global raqamli iqtisodiyot yiliga o'rtacha 20 foiz o'sish sur'atini namoyon etmoqda, taraqqiy etgan davlatlarda esa ushbu sohaning YAIMdagi ulushi 7–9 foiz darajasiga yetgan. Xususan, AQSHda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) YAIMdagi ulushi 10,9 foiz, Xitoyda 10,0

foiz, Hindistonda 5,5 foizni tashkil etadi, AQSH esa yiliga 400 milliard dollardan ortiq raqamli xizmatlarni eksport qilmoqda [2].

Raqamli iqtisodiyot taraqqiy etgan 20 mamlakatda uning umumiy hajmi 2 trillion AQSH dollarini tashkil etishi hisoblab chiqilgan bo'lib, bu borada peshqadam Buyuk Britaniyada raqamli iqtisodiyot milliy YAIMning 12 foiziga, rivojlangan mamlakatlar va yangi industrial davlatlarda esa 7 foizga yetgan [2].

Xizmat ko'rsatish sohasida raqamli transformatsiya iqtisodiyotning strategik ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda, bu borada ayniqsa sog'liqni saqlash xizmatlarining raqamlashtirilishi — kasallikni aniqlashda foydalaniladigan maxsus apparatlar, onlayn maslahatlar va moslashtirilgan veb-dasturlar orqali aholiga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini oshirishning muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Tadqiqotning asosiy maqsadi xizmat ko'rsatish sohasida, xususan sog'liqni saqlash yo'nalishida raqamlashtirishni rivojlantirishning xorijiy tajribasini o'rganish hamda uni O'zbekiston sharoitiga tatbiq etish yo'nalishlarini aniqlashdan iborat.

Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- xizmat ko'rsatish sohasining zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni va raqamlashtirish tendensiyalarini yoritib berish;
- xizmatlarning xalqaro tasnifi va tashkiliy strukturasini tahlil qilish;
- sog'liqni saqlash xizmatlarini raqamlashtirish borasidagi xorijiy mamlakatlar (Fransiya, Avstriya, Litva) tajribasini qiyosiy o'rganish;
- O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha strategik vazifalarni belgilash;
- xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti sifatida xizmat ko'rsatish sohasida, xususan sog'liqni saqlashda raqamlashtirish jarayonlari olingan.

Tadqiqot predmeti xorijiy mamlakatlarning raqamli xizmat ko'rsatish tajribasini o'rganish va ularni O'zbekiston sharoitiga tatbiq etish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlardan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xizmat ko'rsatish sohasini tasniflash masalasida Xalqaro Valyuta Fondi xizmatlarning xalqaro savdosini tartibga solish maqsadida ularni ikki guruhga ajratadi: oldi-sotdi qilinadigan xizmatlar va oldi-sotdi qilinmaydigan xizmatlar [3].

Bobanazarova J.X. va Azamatova G. tadqiqotlarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish aholi farovonligining iqtisodiy asosi sifatida ko'rib chiqilgan va ushbu sohaning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati asoslab berilgan [3].

Ibrohimova N. tomonidan xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorligini baholashga uslubiy yondashuvlar ishlab chiqilgan bo'lib, unda an'anaviy xizmatlar (xususan umumiy ovqatlanish kabi subyektiv xususiyatga ega xizmatlar) standartlashtirish va texnikalashga unchalik mos kelmasligi, bunday xizmatlarda axborot texnologiyalarining unumdorlikka ta'siri cheklangan ekanligi ta'kidlangan [4].

Mustafoev G.S. xizmat ko'rsatish va raqamli xizmatlarning rivojlanish bosqichlarini tahlil qilib, postindustrial jamiyat shakllanishining uch bosqichli jarayonini — transport xizmatlarining kengayishidan tortib, moliyaviy va ijtimoiy xizmatlar (sog'liqni saqlash, ta'lim, turizm)ning rivojlanishigacha — asoslab bergan [5].

Xorijiy tajribada Niderlandiya universitetlari assotsiatsiyasi 2014-yilda “Raqamli jamiyat” tadqiqot tashabbusi doirasida o‘nlab ta’lim muassasalari olimlarini birlashtirgan bo‘lsa, Yaponiya hukumati 2016-yilda “Jamiyat 5.0” strategiyasini qabul qilib, raqamli muhitni jismoniy makon bilan integratsiyalash orqali inson hayoti sifatini yaxshilashni maqsad qilgan.

Digital Leader Networking platformasining “Trends and Technologies” tadqiqoti mualliflari 2030-yilga kelib kompaniyalar xodimlarining 50 foizdan ortig‘i masofaviy ishda bo‘lishi va xodimlarning 50 foizgacha qismi sun‘iy intellekt bilan almashtirilishi mumkinligi haqida xulosaga kelgan [7].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xizmat ko‘rsatish sohasini raqamlashtirish nazariy jihatdan yetarlicha asoslangan bo‘lsa-da, uni amaliyotga, xususan sog‘liqni saqlash sohasiga tatbiq etishning xorijiy tajribasini milliy sharoitga moslashtirish masalalari qo‘shimcha tadqiqotlarni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma’lumotlarni umumlashtirish hamda xorijiy tajribani o‘rganish (case-study) usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot ishining obyekti hisoblangan xizmat ko‘rsatishning sog‘liqni saqlash sohasida raqamlashtirish — kasallikni aniqlashda foydalaniladigan maxsus apparatlar, onlayn maslahatlar, moslashtirilgan veb-dasturlar va boshqa raqamli xizmatlar bo‘yicha rivojlangan xorijiy tajribalarni o‘rganish uchun Fransiya, Avstriya, Litva kabi mamlakatlarning tajribasi tanlab olindi, zero ushbu davlatlarda sog‘liqni saqlashni raqamlashtirish bo‘yicha izchil strategiyalar ishlab chiqilgan va amalga oshirilmoqda.

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini raqamli iqtisodiyot nazariyasi, xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish konsepsiyalari hamda O‘zbekiston Respublikasining “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategik dasturiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar tashkil etadi. Tahlilda xorijiy mamlakatlar tajribasi quyidagi mezonlar bo‘yicha qiyoslandi: tizim joriy etilgan yil, asosiy funksional yo‘nalish va qamrab olingan xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar soni.

TAHLIL VA NATIJALAR

Globalashuv sharoitida xorijiy mamlakatlarda xizmatlar sektorining raqamlashtirilishi va tashkiliy tuzilmasining murakkablashuvi xizmat ko‘rsatish bozorini turli mezonlar bo‘yicha tasniflash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, xizmat ko‘rsatish sohasining tashkiliy strukturasi quyidagi besh yo‘nalish bo‘yicha tasniflash mumkin: amalga oshirilish usullari (moliyaviy, axborot-kommunikatsion, texnologik, huquqiy va marketing xizmatlari), mulkchilik shakllari (xususiy, jamoaviy, davlat, ijtimoiy va xorijiy investitsiya asosidagi), qamrov darajasi (xalqaro, milliy, hududlararo, hududiy va mahalliy), funksional farqlar (iste’mol qiymati, davomiyligi, texnologik murakkabligi bo‘yicha) hamda yo‘nalishlar bo‘yicha — moliyaviy (bank, kredit, sug‘urta, lizing), tarqatish (savdo-sotiq, umumiy ovqatlanish, logistika) va ijtimoiy xizmatlar (ta’lim, sog‘liqni saqlash, jismoniy tarbiya, huquqiy maslahat).

Ushbu tasnif xizmatlarning Xalqaro Valyuta Fondi tomonidan ajratilgan ikki asosiy guruhi — oldi-sotdi qilinadigan va oldi-sotdi qilinmaydigan xizmatlar — bilan birgalikda xizmat ko‘rsatish bozorining institutsional tuzilmasini yaxlit tasavvur etish imkonini beradi [3].

Sog‘liqni saqlash xizmatlarini raqamlashtirish bo‘yicha Fransiya, Avstriya va Litva davlatlarining tajribasi quyidagi rasmda qiyosiy tarzda keltirilgan:[6]

Fransiyada tashkil etilgan Raqamli sog'liqni saqlash Kengashi manfaatdor tomonlarning o'zaro hamkorligi uchun birinchi tematik platformani ishga tushirgan bo'lib, unda tibbiy-ijtimoiy masalalar, kadrlar tayyorlash, elektron xizmatlarning afzalliklari, raqamli tengsizlik muammolari va elektron sog'liqni saqlashda axloq masalalari bo'yicha ishchi guruhlar faoliyat yuritadi.

Avstriyaning "Elga" tizimi birinchi bosqichda statsionar tibbiy xizmat ko'rsatishdan boshlab, doimiy tibbiy yordam berishning uzviyligini ta'minlagan va uning faoliyati davomida dori-darmonlar sifatini nazorat qilish hamda telemonitoring hisobotlari bo'yicha boy tajriba to'plangan.

Litva tajribasida Elektron Portal yaratilishidan oldin bemorlar bir nechta turli yozuv tizimlaridan foydalanishga majbur bo'lgan bo'lsa, portal joriy etilgandan so'ng 400 dan ortiq klinika, yirik tibbiyot universitetlari, mintaqaviy davolash muassasalari va davlat tibbiyot sug'urtasi mablag'laridan foydalanadigan xususiy klinikalar o'zaro hamkorligi bir tizimga jamlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan "Raqamli O'zbekiston — 2030" dasturini hayotga tatbiq etish zarurligi alohida ta'kidlangan bo'lib, bu dastur natijasida YAIMni kamida 30 foizga o'stirish va korrupsiyani keskin kamaytirish imkoniyati mavjudligi ko'rsatilgan [8]. 2030-yilgacha axborot-kommunikatsiya va internet texnologiyalariga asoslangan raqamli iqtisodiyot ulushini mamlakat YAIM tarkibida hozirgi 2 foizdan 10 foizga ko'tarish strategik vazifa sifatida belgilangan.

Xorijiy mamlakatlar, xususan Fransiya, Avstriya va Litva tajribasi shuni ko'rsatadiki, sog'liqni saqlash xizmatlarini raqamlashtirishda yagona elektron ma'lumotlar platformasini yaratish, turli tibbiy muassasalar o'rtasida axborot almashinuvini tizimlashtirish va telemonitoring mexanizmlarini joriy etish eng samarali yo'nalishlar hisoblanadi, bu tajriba O'zbekiston sharoitida ham qo'llanilishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari xizmat ko'rsatish sohasida, xususan sog'liqni saqlash yo'nalishida raqamlashtirishning jahon iqtisodiyotida strategik ustuvorlik kasb etayotganini, rivojlangan mamlakatlarda bu sohaning YAIMdagi ulushi barqaror o'sib

borayotganini ko'rsatdi. Fransiya, Avstriya va Litvaning elektron sog'liqni saqlash tizimlari bo'yicha tajribasi yagona raqamli platforma, uzluksiz ma'lumotlar almashinuvi va telemonitoring mexanizmlarining amaliy samaradorligini tasdiqladi.

O'tkazilgan tadqiqot asosida O'zbekistonda xizmat ko'rsatish, xususan sog'liqni saqlash sohasida raqamli transformatsiyani jadallashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, Avstriyaning "Elga" va Litvaning Elektron Portal tajribasiga asoslanib, mamlakatimizda davlat va xususiy tibbiyot muassasalarini birlashtiruvchi yagona elektron tibbiy ma'lumotlar platformasini yaratish zarur.

Ikkinchidan, Fransiya tajribasidagi kabi, raqamli sog'liqni saqlash bo'yicha muvofiqlashtiruvchi vakolatli organ yoki kengash tashkil etish, uning qoshida kadrlar tayyorlash, axloq va raqamli tengsizlik masalalari bo'yicha ishchi guruhlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, "Raqamli O'zbekiston — 2030" dasturi doirasida ko'rsatilayotgan raqamli xizmatlarning texnik sifati va ishlash barqarorligini doimiy monitoring qilish, amalga oshirilayotgan raqamli loyihalar natijadorligini baholash mexanizmlarini shakllantirish lozim.

To'rtinchidan, yuqori malakali AKT mutaxassislarini, xususan tibbiyot sohasida ishlay oladigan raqamli texnologiyalar bo'yicha kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur.

Beshinchidan, hududlar darajasida raqamli transformatsiya jarayonlarini bosqichma-bosqich amalga oshirish, axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va elektron platformalarning uzluksiz ishlashini ta'minlovchi normativ-huquqiy bazani mustahkamlash tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy mamlakatlarning sog'liqni saqlash xizmatlarini raqamlashtirish borasidagi tajribasini milliy sharoitga moslashtirilgan holda tatbiq etish O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasining sifat jihatidan rivojlanishiga, aholi farovonligi va mamlakat raqobatbardoshligining oshishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. OECD. Statistics. — <http://stats.oecd.org>
2. Yakubov Maksadhan, Daminova Barno. Modernization of the Education System in Higher Education Institutions of the Republic of Uzbekistan // AIP Conference Proceedings. — Vol. 2432, No. 1. — AIP Publishing LLC, 2022.
3. Bobanazarova J.X., Azamatova G. Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish aholi farovonligining iqtisodiy asosidir // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. — 2017. — № 3, may-iyun. — B. 3. www.iqtisodiyot.uz
4. Ibrohimova N. Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorligini baholashga uslubiy yondashuv // Iqtisod va moliya. — 2021. — 6(142). — B. 41.
5. Mustafoev G.S. Xizmat ko'rsatish va raqamli xizmatlar: rivojlanish bosqichlari hamda ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. — 2020. — № 6. — B. 186–192. <http://iqtisodiyot.tsue.uz>
6. Muallif ishlanmasi.
7. Trends and Technologies (2021). — <https://ict.moscow>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. — 2020. — Lex.uz.